

УДК 347.5:004.8

Колодін Денис Олексійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Байталюк Дарія Русланівна,

магістр права

ЩОДО ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ РОБОТИЗОВАНИМИ МЕХАНІЗМАМИ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ (РОБОТАМИ)

Постановка проблеми. Роботизовані механізми зі штучним інтелектом (роботи) вже стали нашою реальністю, і вочевидь, експансія машин у всі сфери людського життя неминуча. Важливою галуззю людської діяльності, де роботи наразі використовуються найбільше, є промисловість. При цьому необхідно відрізнити запрограмовані роботизовані механізми, які не наділені штучним інтелектом, і роботизовані механізми зі штучним інтелектом (власне, роботи).

Першою європейською країною, яка почала масово роботизувати промисловість, стала Німеччина. Згодом до цього процесу долучилися Франція, Великобританія, Швейцарія тощо, і зараз такі процеси відбуваються у всіх без винятку розвинених країнах світу. Поступово питання роботизації вийшло за межі окремих країн і стало актуальним для міждержавних утворень. Зокрема, проблемами правового регулювання відповідних відносин активно займався Євросоюз.

Вже у 2013 році Євросоюз вирішив створити SPARC (приватно-державне партнерство для широкого впровадження робототехніки в Європі). SPARC створено, зокрема, для підтримки і розширення світового лідерства Європи в робототехніці. SPARC прагне роботизувати процеси на заводах, у повітрі, на суші, під водою, у сфері сільського господарства, охорони здоров'я, рятувальних службах, а також у багатьох інших сферах людського життя в Європі, які мають економічний і соціальний вплив.

Більше того, в лютому 2017 року Європарламент прийняв резолюцію під назвою «Норми цивільного права щодо робототехніки». Документ складається з більш ніж сотні пунктів і присвячений найрізноманітнішим аспектам і проблемам робототехніки і штучного інтелекту. Зокрема, пропонується впровадження загальноєвропейської системи реєстрації роботів.

Капіталізація робототехніки станом на 2019 рік складає 50 млрд. євро [1]. Якщо ж врахувати інші галузі економіки, які також використовують штучний інтелект, то їхня капіталізація складе вже трильйони євро. Отже, обсяг світового ринку товарів та послуг, у функціонуванні якого беруть участь роботизовані механізми та штучний інтелект, зростатиме в геометричній прогресії.

Таким чином, у зв'язку зі швидким розвитком робототехніки і штучного інтелекту постає питання визнання роботів квазісуб'єктами цивільних відносин.

Стан дослідження теми. Проблеми правового регулювання відносин, що складаються у зв'язку з використанням штучного інтелекту та роботизованих механізмів (роботів), ще ґрунтовно не досліджувалися, проте деякі з них вже потрапили в поле наукових пошуків окремих вітчизняних й іноземних дослідників. Зокрема, до таких можна віднести В. Архіпова, В.М. Качевського, А. Незнамова, К.Г. Некіт, Р. М. Asaro та інших.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів цивільно-правової відповідальності за

шкоду, завдану у зв'язку з використанням штучного інтелекту і роботизованих механізмів (роботів). Крім того, у зв'язку з бурхливим розвитком інформаційних технологій та активним використанням штучного інтелекту і роботів виникає необхідність переосмислення традиційних підходів до визначення самого поняття суб'єктів цивільних правовідносин.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Завдяки новітнім інформаційним технологіям сучасний світ стрімко змінюється. Одним із найбільш значимих проявів цього процесу є використання штучного інтелекту і роботів зокрема, які починають відігравати важливу роль у розвитку цілих сфер суспільного життя. Приміром, шляхами найрозвиненіших країн світу вже пересуваються автомобілі, які не потребують керування людиною, повітряні дрони самостійно доставляють товари покупцям інтернет-магазинів, а на товарних складах провідних торговельних компаній роботи вже давно замінили людей-працівників.

Отже, який статус автономних механізмів у зазначених вище суспільних відносинах? Найочевиднішою відповіддю на це питання буде така: це квазісуб'єкти цивільних відносин. Проте деякі науковці виключають можливість визнання роботів як квазісуб'єктів цивільних відносин, оскільки вони створені людиною і мають у своєму арсеналі тільки той набір функцій, який закладений у них програмним кодом.

З іншого боку, новітні розробки у сфері штучного інтелекту дозволяють роботам аналізувати отриману інформацію, досвід, самонавчатись та знаходити нові способи вирішення питань або прийняття рішень. Крім того, слід нагадати, що юридичні особи теж створені людиною і вже давно визнані повноцінними суб'єктами цивільних відносин. При цьому юридичні особи – це штучні, умоглядні конструкції. Якщо звернутися до теорії фікції, юридична особа як суб'єкт цивільних відносин являє собою, по суті, майно, якому надано правосуб'єктність [2].

Розмірковуючи на предмет правосуб'єктності роботів, не зайвим буде пригадати досвід Стародавнього Риму у відносинах із рабами. Зокрема, на думку М.В. Карчевського, раби також тривалий період не визнавалися суб'єктами права, проте згодом ситуація змінилася [3]. Звичайно, не можна не погодитися з думкою К.Г. Некіт, відповідно до якої раби були такими самими людьми, як і громадяни Риму, а роботи завжди залишати-

муться машинами [4]. А з іншого боку, чи не залежить факт визнання правосуб'єктності за роботами винятково від рівня розвитку технологій. Адже за умови унеможливлення завдання роботами невинуватої шкоди людям повноцінний допуск роботів до участі в цивільних відносинах є корисним і навіть необхідним. Звичайно, крім належного технологічного рівня, людям необхідно забезпечити й належне правове регулювання відповідних відносин. Як було зазначено вище, перші кроки у цьому напрямку вже зроблено.

Звичайно, правосуб'єктність людини і робота не може бути однаковою. Правосуб'єктність роботів буде обмеженою. Зокрема, американські вчені-юристи вже пропонують розглядати роботів як квазісуб'єктів цивільних відносин, які користуються тільки частковими правами і обов'язками.

Як приклад квазісуб'єктів американські правознавці наводять малолітніх дітей. Малолітні діти не наділені повним обсягом правомочностей, які належать повнолітнім фізичним особам. Зокрема, йдеться про можливість укласти договори або бути засновником юридичних осіб. Малолітні особи можуть вчиняти такі дії тільки з дозволу та за допомогою батьків або опікунів. Таким чином, концепція «квазісуб'єктності» малолітніх осіб, що існує в правовій доктрині США, може бути використана для обґрунтування квазісуб'єктності роботів [5].

Квазісуб'єктність, серед іншого, передбачає, що й юридична відповідальність за власні дії таких учасників цивільних відносин буде значною мірою обмежена. Це означає, що відповідати за дії роботів або відповідати разом із роботами будуть і їхні виробники (розробники). Тим більше, що концепція розподілу відповідальності в залежності від ступеня вини вже давно існує у правовій доктрині. Залишилося лише чітко продумати правила застосування заходів юридичної відповідальності саме в досліджуваній сфері.

Зокрема, теоретично робот може завдати шкоди правам та інтересам інших осіб через безліч факторів: недоліки програмного коду, збій в програмі, несправність приладів тощо можуть впливати на дії роботів, наслідком чого може стати завдання шкоди.

Крім того, не варто забувати і про власників роботів, які теж, так чи інакше, відповідальні за свою покупку і можуть функціонально звузити чи розширити коло повноважень роботів, закладених у нього виробником. Таким чином, заходи цивільно-правової відповідальності можуть бути застосовані до особи, яка надала роботу дозвіл

на вчинення певних дій або дозвіл штучному інтелекту діяти за власним переконанням.

І нарешті, сам роботизований механізм із штучним інтелектом, який здатний самовдосконалюватися, навчатися, аналізувати отриману інформацію і діяти виходячи з власних «міркувань». Відповідно, постає питання застосування заходів юридичної відповідальності до такого робота.

Слід зазначити, що питання цивільно-правової відповідальності наразі є більш важливим, аніж питання кримінальної відповідальності, адже набагато частіше йдеться про псування майна роботами, ніж про злочини.

Однією з головних проблем цивільно-правової відповідальності роботів є проблема визначення вини роботів у прийнятих ними рішеннях. Людина може порушувати встановлені правила, оскільки вони починають суперечити моральним засадам суспільства. Питання необхідності програмування такої поведінки в роботів залишається відкритим. Отже, як «навчити» роботів дотримуватися норм моралі або етичних норм? Питання залишається відкритим. Інколи трапляються випадки, коли порушення норм права є морально виправданим, необхідним, наприклад, для недопущення дискримінації людини в її правах через стать або релігійні переконання. І навпаки, деякі дії можуть бути законними, але суперечити моральним засадам та переконанням. Наприклад, невиконання взятого на себе зобов'язання, яке не було оформлено договором, тощо.

Таким чином, можна констатувати, що принаймні в найближчому майбутньому відповідальність за дії роботів будуть нести фізичні особи, причетні до їх створення. Відповідно, вже зараз існує необхідність визначення правил застосування заходів юридичної відповідальності до таких осіб.

Відомо, що делікт як юридична конструкція виник за часів Давньоримської держави. Сьогодні деліктне право є інститутом цивільного права і являє собою систему правових норм, що регулюють суспільні відносини у зв'язку зі здійсненням цивільним правопорушень (деліктів). Правила відшкодування шкоди, завданої правам та інтересам учасників цивільного обігу, містяться у главі 82 ЦК України.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. При цьому

наступні статті відповідної глави ЦК України містять низку винятків із даного правила. Зокрема, йдеться про відшкодування шкоди, завданої особами з неповною дієздатністю, за яких відповідають законні представники: неповнолітні особи, малолітні особи, недієздатні особи, особи з обмеженою дієздатністю. В усіх цих випадках за шкоду, завдану правам та інтересам інших осіб, у повному розмірі або частково відповідають законні представники таких осіб.

Отже, чинний Цивільний кодекс України містить спеціальні делікти, але відповідальність за шкоду, завдану роботами, наразі відсутня. Видається доцільним використати вже наявні норми ЦК України для формулювання правил застосування цивільно-правової відповідальності за шкоду, спричинену роботами. При тому суб'єктами, які будуть нести вказану відповідальність, будуть не законні представники, а особи, які мали відношення до створення і програмування робота: винахідники, програмісти, виробники і власники роботів.

Ретельному дослідженню підлягатиме вина кожної з наведених вище осіб, що, безумовно, ускладнить процес кваліфікації деліктів.

Тим не менше, незважаючи на певні складності регулювання деліктних відносин за участю роботів, слід вже зараз доповнити чинний ЦК України нормою, яка б встановлювала правила відшкодування шкоди, завданої роботами. Іншими словами, необхідно передбачити норму, яка б містила правила застосування цивільно-правової відповідальності за новий різновид спеціального делікту, а саме відшкодування шкоди, завданої роботами.

Варто зауважити, що для відшкодування шкоди, завданої механізмами, зокрема й роботизованими, всі правові підстави існують.

Відомо, що ст. 1187 ЦК України передбачає правила відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Зокрема, джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє тран-

спортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Проте норми про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, не можуть бути застосовані для відшкодування шкоди, завданої роботом, адже наявність штучного інтелекту і здатності приймати самостійні рішення корінним чином змінюють ситуацію, і виникає потреба спеціального правового регулювання зазначених відносин.

Як було зазначено вище, за основу для подальших наукових пошуків і відповідних нормативних пропозицій необхідно взяти концепцію «квазі-суб'єктності» роботів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами здійсненого дослідження варто

зробити висновок про надзвичайну актуальність наукових пошуків у сфері цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану роботами. Наявність виваженого доктринального підходу до регулювання відповідних відносин надасть змогу розробити необхідні зміни до чинного законодавства в досліджуваній сфері. Зокрема, вже зараз необхідно доповнити Цивільний кодекс України спеціальною нормою, яка б передбачала правила відшкодування шкоди, завданої роботами. На сучасному етапі розвитку робототехніки варто використати концепцію «квазі-суб'єктності» роботів, із покладанням відповідальності за шкоду, завдану роботами, на осіб, відповідальних за їх створення і функціонування. При цьому в майбутньому питання визнання дієздатності і деліктоздатності самих роботів постане неодмінно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. What is SPARC? The Partnership for Robotics in Europe. *SPARC*. 2019. URL : <https://www.eu-robotics.net/sparc/about/index.html>.
2. Архипов В. Юридические аспекты робототехники. *Адвокатская газета*. 2017. URL : <https://www.advgazeta.ru/mneniya/yuridicheskie-aspekty-robototekhniki/?fbclid=IwAR22d2fynGnHYgZLmqGJXVw1KjLq3kB8AYcdMmcmUAKaAM6PvE65faKjHr0>.
3. Карчевський М.В. Основні проблеми правового регулювання соціалізації штучного інтелекту. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні : збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.)*. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 93–99.
4. Некіт К.Г. Суб'єкти права приватної власності в інформаційному суспільстві. *LEX PORTUS*. 2018. № 2. С. 128–141.
5. Peter M. Asaro. Robots and Responsibility from a Legal Perspective. URL : <http://www.peterasaro.org/writing/ASARO%20Legal%20Perspective.pdf>.

Колодін Денис Олексійович, Байталюк Дарія Русланівна

ЩОДО ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ РОБОТИЗОВАНИМИ МЕХАНІЗМАМИ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ (РОБОТАМИ)

У статті досліджуються суспільні відносини щодо питання відповідальності за шкоду, завдану роботами, а також пов'язане із цим питання можливості визнання роботів квазісуб'єктами цивільно-правових відносин. Авторами висувається теза про те, що для відшкодування шкоди, завданої механізмами, зокрема й роботизованими, всі правові підстави існують. Висновком за результати дослідження є твердження, що вже зараз необхідно доповнити Цивільний кодекс України спеціальною нормою, яка б передбачала правила відшкодування шкоди, завданої роботами.

Ключові слова: роботи, штучний інтелект, відповідальність, суб'єкти відносин, квазісуб'єктність.

Колодин Денис Алексеевич, Байталюк Дария Руслановна

К ВОПРОСУ О ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВРЕД, ПРИЧИНЕННЫЙ РОБОТИЗИРОВАННЫМИ МЕХАНИЗМАМИ С ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ (РОБОТАМИ)

В статье исследуются общественные отношения по вопросу ответственности за вред, причиненный роботами, а также связанный с этим вопрос о возможности признания роботов квазисубъектами гражданско-правовых отношений. Авторами выдвигается тезис о том, что для возмещения вреда, причиненного механизмами, в том числе и роботизированными, все правовые основания существуют. Выводом по результатам исследования является утверждение, что уже сейчас необходимо дополнить Гражданский кодекс Украины специальной нормой, предусматривающей правила возмещения вреда, причиненного роботами.

Ключевые слова: работы, искусственный интеллект, ответственность, субъекты отношений, квазисубъектность.

Kolodin Denis, Baytalyuk Dariya

TO THE QUESTION OF CIVIL LIABILITY FOR THE DAMAGE CAUSED BY ROBOTIZED MECHANISMS WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE (ROBOTS)

In connection with the rapid development of robotics and artificial intelligence, the question is the recognition of robots quasi-subjects of civil relations.

The article studies public relations on the issue of liability for harm caused by robots, as well as the question of the possibility of recognizing robots as quasi-subjects of civil law relations.

The purpose of the article is to study the problem aspects of civil liability for damages caused by the use of artificial intelligence and robotic mechanisms (robots). In addition, due to the rapid development of information technology and the active use of artificial intelligence and robots, there is a need to rethink traditional approaches to the definition of the concept of subjects of civil legal relations.

Legal personality and work cannot be the same. The legal personality of the robots will be limited. In particular, American lawyers are already proposing to consider robots as quasi-subjects of civil relations, which enjoy only partial rights and responsibilities.

The current Civil Code of Ukraine contains special cases, but the responsibility for the damage caused by work is currently absent. It seems expedient to use the existing norms of the Central Committee of Ukraine to formulate the rules for the application of civil liability for damages caused by work. Moreover, the subjects who will bear the specified responsibility will be non-lawful representatives, and those who were involved with the creation and programming of the work: inventors, programmers, manufacturers, and owners of robots.

The authors put forward the thesis that to compensate for the harm caused by mechanisms, including robotized ones, all legal grounds exist. The conclusion of the study is the assertion that it is already necessary to supplement the Civil Code of Ukraine with a special rule providing rules for the compensation of harm caused by work.

Key words: robots, artificial intelligence, responsibility, subjects of relations, quasi-subjectness.